

MOĞOLLARIN İTİL VE ÇEVRESİNDEKİ FAALİYETLERİ*

Neslihan DURAK**

ÖZET

Moğol İmparatoru Çingiz Han, bozkır coğrafyasının önemli bir kısmını kontrol altına alır almaz cihan hâkimiyeti ideallerini gerçekleştirmek üzere Asya'nın batı ve kuzeybatısına doğru açılmak için hazırlıklarını başlamıştı. Bununla birlikte ele geçirmeyi planladığı toprakları daha iyi tanımak için Harezmsahlar Devleti ile ticari münasebetler geliştirmek istemişti. Ancak görüşmelerin başlamasından kısa bir süre sonra Otrar'da yaşanan gerginlik büyük bir savaşın başlamasına sebep olmuştu. Böylece Çingizlilerin Harezmsahlar Devleti'ni ortadan kalkarken bu devlete komşu olan pek çok hakimiyet de Moğol tehdidiyle karşı karşıya kalmıştır.

Bu seferler sırasında Harezmsahlar hükümdarı Alâaddin Muhammed Şah'ı sağ olarak yakalamakla görevlendirilen Cebe ile Sübidey Noyan'ın bölgede yürüttükleri faaliyetlerle ise birdenbire Asya'nın kuzeybatı kesimleri Moğol tehdidi altına girmiştir. Bölgede son derece sistemli bir şekilde hareket eden Cebe ve Sübidey, İran'ın önemli bir kısmını yağmaladıktan sonra Gürcüleri yenmiş ve Derbend üzerinden Kumanların/Kıpçakların yaşadıkları Kuzey Kafkasya'ya doğru yönelmişlerdi. Neticede bu seferlerle Karadeniz'in siyasi ve ticari hâkimiyetini ellerine geçiren Moğollar, Kiev gibi bazı merkezleri bir daha ayağa kalkmayacak şekilde tahrip ederken diğer taraftan da daha önceden önemsiz birer ticaret limanı olan Moskova, Suğdak gibi daha pek çok şehrin büyük birer ticari şehir haline dönüşmesine imkân sağlamışlardır. Moğolların bölgedeki bu faaliyetleri Rus knezliklerinin milletleşmesini hızlandırırken onların bu topraklardaki uygulamaları Ruslar için adeta bir okul niteliğinde olmuştur. Ayrıca Kama boyundaki Kıpçaklarla birlikte diğer Türk boylarının Orta İtil bölgesine gelmesi ile birlikte bölgedeki Türk unsuru artmıştır. Böylece bölge, bir kez daha Türk nüfusla beslenmiştir. Bununla birlikte bugünkü Kazan Türklerinin kavmi teşekkülleri de işte bu tarihi vakalarla başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Cebe, Sübidey, Ruslar, Kumanlar, İtil

*Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.

** Doç. Dr. İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, E-mail: durakneslihan@gmail.com

MONGOLS' ACTIVITIES ITIL AND AROUND

ABSTRACT

Mongol emperor Genghis Khan, as soon as taking a significant portion of the steppe geography under his control, in order to realize his world domination ideals, had started the preparations to spread towards the west and northwest of Asia. However, he had wanted to develop commercial relationships with Khawarazm Shah State in order to better know the territory he was planning to seize. However, shortly after the commencement of negotiations, the tension experienced in Otrar had led to the outbreak of a major war. So, with the west campaigns which the Mongols had started by destroying Khwarazm State lands firstly, the Khwarazm Shah State was terminated and also a lot of kingdoms neighbouring this state had faced with the threat of Mongols.

During these campaigns, with the activities conducted in the territory by Cebe and Sübidey Noyan who were assigned to capture Khawarazm Shah Ruler Alâaddin Muhammad Shah alive suddenly the northwestern part of Asia came under the Mongol threat. Cebe and Sübidey who were acting in a extremely systematic way in the region, after plundering a significant portion of Iran, defeated the Georgians and directed over Derbent towards Northern Caucasia where Cumans / Kipchaks were living. As a result, the Mongols capturing the political and commercial dominance of Black Sea with these campaigns, had extremely destroyed some centers such as Kiev, but, on the other hand, had enabled a lot of cities already being insignificant trading ports in the past such as Moscow, Sudak etc, to turn into major commercial cities. While Mongolian activities in the region were accelerating the nationalization of the Russian Dukedoms, their applications in these lands had been in the nature of a virtual school for the Russians. Also with the arrival of other Turk clans as well as Kipchaks from Kama clan, to the middle Itil region, Turkish element in the region has increased. Thus, the region had supported by Turkish population again. However, the formation of the Turkish Kazan nation of today has begun with these historical cases.

Key Words: Cebe, Sübidey, Russians, Cumans, Itil

Harezmsahlar Devleti Hükümdarı Alâaddin Muhammed'in (1200-1220) ölçüsüz davranışları, Doğu Türk illerini ve Moğolistan'daki bozkır halklarını birleştiren Çingiz Han'a (1206-1227) batı ve kuzeybatıya açılma fırsatını bahşetmişti. Harezmsahlar ülkesi kısa sürede Moğol askerlerinin istilasıyla sarsılırken bu ülkenin komşuları da aynı tehditle karşı karşıya kalmışlardı. Çingiz Han, Alâaddin Muhammed Şah'ı sağ olarak yakalama görevini Cebe ile ona vekâlet eden Sübidey Noyan'a¹ vermişti.² Onu takiben Harezm topraklarında hızla ilerleyen bu iki

¹ Cebe ve Sübidey, Çingiz Han'ın dört köpeğim şeklinde adlandırdığı en güvendiği adamlarından ikisidir. Bkz., *Manghol-un Niüça Topça'an (Yüan-Ch'ao Pi-Shi), Moğolların Gizli Tarihi*, (nşr. A. Temir), Ankara 1986, s.75, 141.

² Savaş stratejisi konusunda son derece usta olan Çingiz Han, hazırlıklarını tamamladıktan sonra kendisi bizzat Otrar'a doğru yönelirken ordunun geri kalanını da Harezm topraklarının bir anda tamamını kuşatacak şekilde tanzim etmişti. Bkz., Alaaddin Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihangüşa*, (nşr. M. Öztürk), Ankara 1998, s.158; B. Spuler, *The Mongols*

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

Noyan, Sultanı sağ olarak ele geçirmeyi başaramamışlarsa da ilerledikleri bölgelerdeki başarı haberleri Çingiz Han'ı gururlandırmıştı.³

Tahmininden daha kısa sürede Harezm topraklarını kontrolü altına alan Çingiz Han, bölgedeki faaliyetlerini yürütürken Cebe ve Sübidey'e de İran ve Kafkasya'ya doğru keşif seferleri yapmalarını emretmişti.⁴ Kısa sürede İran'ın önemli bir kısmını yağmalayan Cebe ve Sübidey, Gürcüleri yendikten sonra Derbend üzerinden Kumanların/Kıpçakların⁵ yaşadıkları Kuzey Kafkasya'ya doğru yönelmişlerdi.⁶ Burada türlü vaatlerde bulunarak Kumanları Alanlarla yaptıkları ittifaktan caydırmaya muvaffak olan Cebe ve Sübidey, önce Alanları yenmiş, daha sonra da anlaşmalarını bozarak Kumanlara hücum etmişlerdir.⁷ Ugradıkları bu bozgun karşısında fazla mukavemet gösteremeyen Kumanlar, çareyi yurtlarını terk etmekte bulmuşlardır.⁸ Yaklaşık on bin Kuman ahali⁹ yaşadıkları toprakları terk ederken bir kısmı Bizans İmparatorluğu'na, Trakya ve Makedonya'ya, Türkiye Selçuklularına sığınırken bir kısmı da Güneydoğu Avrupa'da o dönemde Kiev Prenslğine ait olan İtil ile Özü(Dinyeper) Nehirleri arasında yaşayan Kumanların yanına çekilmişlerdir.¹⁰

Ancak Kiev prensliğine ait olan bu topraklardaki Kumanlar da Moğolların bölgede hızla ilerlemesi karşısında varlıklarının tehlikeye gireceğini fark etmişlerdi. O sebeple Kumanların başbuğu Konçak Han, Güney Rusya Knezliklerine müracaat ederek Moğollara karşı ittifak teklif etti. Neticede Galiç Knezi Mstislav Mstislaviç'in ısrarı üzerine diğer Rus knezleri de Kumanlara yardıma gitme kararı aldılar.¹¹

Moğol kumandanları Özü Nehri kıyılarına geldiklerinde Rus knezlerinin ittifak kararından haberdar olmuşlardı. Bunun üzerine Rus knezlerine elçi gönderip "Moğolların Rusya'ya karşı

in History, London 1971, s.13; V.V. Barthold, *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, (nşr. H.D. Yıldız), Ankara 1990, s.444vd.

³ Cebe ve Sübidey'in esas görevleri Sultan'ı yakalamak olduğu için güzergâhları üzerindeki şehirlerde oyalanmayarak hızlı ilerlemekteydiler. Bkz., Reşideddin Fazlullah, *Jam'ut-Tawarikh Compendium of Chronicles II*, Harvard 1999, s.250vd.; J.J. Saunders, *The History of the Mongol Conquests*, London 1971, s.58vd.; J. Curtin, *The Mongols A History*, London 1908, s.114vd.; Moğol atlılarının yaklaştığını haber alan Sultan, büyük bir paniğe kapılarak önce Bağdat'a daha sonra da birden yön değiştirerek Hazar kıyılarına sığınmayı uygun gördü. Sultan, çetin bir yolculuktan sonra Mazenderan'a ulaştığında Moğol öncü birliklerinin saldırısına uğrayarak Hazar Denizi'ndeki Abîskun Adasına sığınacak ve birkaç gün sonra da burada hayata veda edecektir. Bkz., P. Jackson, *The Mongols and the West 1221-1410*, Edinburgh 2005, s.39.

⁴ N.Durak, "Moğol Gazabından Tanrının Kudretine Gürcü ve Ermeniler (1220-1241)", *Tarihte Türkler ve Ermeniler III*, Ankara 2014, s.37vd.

⁵ Daha önceden Hazarların yurdu olan topraklarda iki asırdan beri yaşayan Kumanlar, İslam kaynaklarında Kıpçaklar adıyla anılmakta olup Karadeniz'in kuzey kıyılarından Kafkas Dağlarına, Hazar Denizinden Tuna Ağzına kadar geniş topraklarda yaşamaktaydılar. Geniş bilgi için bkz.; F. Kırzioğlu, *Yukarı-Kür ve Çoruh Boyları'nda Kıpçaklar*, Ankara 1992, s.1vd.; A.N. Kurat, *IV-XVIII. Yüzyıllarda Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara 1992, s.69vd.; A.Z.V. Togan, *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, İstanbul 1981, s.159vd.

⁶ İbnü'l-Esir, *İslam Tarihi XII (El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi)*, (nşr.A.Ağırakça,A. Özeydın), İstanbul 1987, s.339vd.

⁷ Cebe ve Sübidey, bölgeye girdiklerinde Kumanlar ile Alanlar arasındaki ittifakı bozmak için "Moğollar ile Kumanlar aynı kökten geliriz, biz Türk'üz, siz de Türk'sünüz. Kumanların Alanlar ile ittifak etmesi töremize yakışmaz. Sizinle sulh yapalım, size para ve elbise veririz" şeklindeki sözlerle Kumanları devre dışı bırakarak önce Alanları mağlup etmişler, ardından Kumanları bozguna uğratmışlardır. Bkz., M. Baron, C.D'ohsson, *Moğol Tarihi*, (nşr. E. Kalan-Q.Şükürov), İstanbul 2006, s.143; F. Kırzioğlu, s.144.

⁸ A. Yu. Yakubovskiy, *Altın Ordu ve Çöküşü*, (nşr. H. Eren), Ankara 1992, s.24.

⁹ Göç eden Kumanların sayısının kırk bin çadır olduğu yönünde bilgiler bulunmaktadır. Bkz., R. Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, (nşr. R. Uzmen), İstanbul 1980, s.258.

¹⁰ M. Baron, C.D'ohsson, s.144.

¹¹ A.N. Kurat, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Ankara 1993, s.63; J.P. Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, (nşr.A.Kazancıgil,A.Bereket), İstanbul 2001, s.207; Kızını Galiç Knezi Mstislav ile evlendirmiş olan Konçak Han, Moğollarla tek başına mücadele edemeyeceğini bildiği için damadına develer, atlar, sığırlar ve esirler göndererek kendisine yardım etmesini istemişti. Bkz., M. Baron, C.D'ohsson, s.144.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

hiçbir fena niyeti yoktur. Moğolların arası ancak Kumanlarla açıktır” diyerek savaş cephelelerini daraltmak istemişlerdir. Moğolların samimi olmadığını anlayan Ruslar, gelen elçileri kestikleri gibi keşif kolu kumandanlarını da nehrin karşı kıyısında yakalayarak Kumanlara teslim etmişlerdi. Rus ve Kuman ittifak birlikleri, Özü Nehri’ni geçmez Moğollar üzerine saldırırken Moğollar, onları memleketlerinden uzağa çekmek maksadıyla ricat ettiler. Böylece Kuman ve Rus birlikleri sekiz gün boyunca Moğolları takibe koyulurken Don Nehri’nin bir kolu olan ve Azak Denizine dökülen Kalka Nehrine kadar ilerlediler.¹²

Nihayet savaşacakları alanı istedikleri noktaya çekmeyi başaran Cebe ve Sübidey, 16 Temmuz 1223’de Kalka Nehri kıyısında vuku bulan meydan muharebesinde Kuman ve Rusları büyük bir hezimete uğrattılar. Pek çok Rus ve Kuman askeri nehirde boğulurken büyük bir kısmı da kılıçtan geçirildi. Bu arada Özü Nehri istikametinde kaçmaya çalışanların hemen hepsi Moğollar tarafından imha edilirken Galiç knezi Mstislav halıya sarılmak suretiyle kanı akmayacak biçimde boğularak öldürülmüş, esir alınan diğer knezler ise tahta levhaların altına konarak çiğnenmiştir.¹³ Böylece Cebe ve Sübidey, kısa sürede büyük bir başarı göstererek Güneydoğu Avrupa topraklarına sahip olmuşlardır.¹⁴ Moğolların daha fazla ilerlememeleri için Özü Nehri üzerindeki kayıkların hepsini yakan Ruslar, tedbir almak istemişlerse de Moğollar, onların düşündüklerinin tersine Özü’yü geçmeyerek Novgorod’a doğru yönelmişlerdir.¹⁵

İstilacıların Novgorod’a yöneldiği haberi çoktan ulaşmış olmalıydı ki şehrin ahali daha onlar gelmeden boyunlarına haçlar takarak onları beklemeye başlamışlardı. Nihayet Moğollar şehre yaklaştıklarında onları karşılayıp kendilerini bağışlamaları için yalvarmışlarsa da tahmin ettikleri sonu yaşamışlardır. Yaklaşık on bin kişinin kesildiği bu sefer sırasında Moğollar, Güney Rusya’nın önemli bir kısmını tahrip etmişlerdir. Buradan Kırım’a ilerleyen Cebe ve Sübidey, Jen Prensine ait olan ve Kumanlara cizye veren Suğdak’ı yağmalamıştır.¹⁶ Moğolların Suğdak’ı ele geçirmeleri onlara ganimet elde etmekten başka bir fayda sağlamazken buradaki ahalinin de bir kısmı dağlara doğru kaçarak bir kısmı ise Türkiye Selçuklularına sığınmak suretiyle canlarını kurtarmıştır.¹⁷

Suğdak’tan bol miktarda ganimet elde eden Moğol Noyanları, 1223 yılının sonlarına doğru Orta İtil ve Kama Ağzı yönünde ilerleyerek İtil Bulgar Devleti’ni ele geçirmeye karar verdiler. Coğrafyanın en zengin topraklarına sahip olan İtil Bulgarlarının temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktı. Bununla birlikte maden işletmeciliği, kuyumculuk, bronz eşya üretimi, çanak çömlek yapımı, dericilik, kemik işleme, marangozluk ve diğer üretime dayalı meslekler de ileri seviyede idi. Buna paralel olarak iç ve dış ticaret geliştiği için ülkenin tüm kesimleri birbiriyle kültürel ve etnik yönden kaynaşmıştı. O sebeple gerek ülkeye gelen yabancı tacirler vasıtasıyla gerekse Harezme yakın ilişkisinden dolayı Bulgarlar, Moğollar ve istilaları ile ilgili olarak daha önceden bilgi sahibi olmuşlar ve Moğol tehdidini geri püskürtmek için bir kısım hazırlıklara başlamışlardı. O sebeple Moğollar, 1223 yılının sonbaharında Bulgar topraklarına girdiklerinde birkaç yerde pusuya düşürülmüşlerdi.¹⁸ İki taraf karşı karşıya geldiğinde ise Bulgar ordusunu komuta eden ve aynı zamanda Bulgarların lideri olan İlham Han’ın geri püskürtmesi sonucu Moğollar çekilmek zorunda kalmışlardı.¹⁹ Cebe ve Sübidey’in Bulgarlar karşısında uğradığı bu başarısızlık onların çok alışık olmadıkları bir sonuç olmakla birlikte bu durum Güneydoğu

¹² A.N. Kurat, Rusya Tarihi, s.63.

¹³ J.P. Roux, s.208.

¹⁴ R. Marshall, *Doğudan Yükselen Güç Moğollar*, (nşr. F. Doruker), İstanbul 1996,s.31.

¹⁵ A.N. Kurat, Rusya Tarihi, s.64.

¹⁶ Suğdak şehri kuzeyde yerleşen memleketler ile Karadeniz’in güneyindeki memleketler arasında ticaret için önemli bir limandı. Bkz.,M. Baron C. D’ohsson, s.145.

¹⁷ İbnü’l Esir XII, s.342.

¹⁸ M.Z. Zekiyev, s.452vd.

¹⁹ M.Z. Zekiyev, *Türklerin ve Tatarların Kökeni*, (nşr. D.A. Batur), İstanbul 2007, s.453.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

Avrupa'nın Moğollar tarafından işgalini geciktirmekten başka bir şeye yaramayacaktır. Nitekim yönelindikleri topraklarda ilk kez böyle bir mukavemetle karşılaşan Cebe ve Sübidey, Büyük Kağanın emri gereği burada seferlerini sonlandırarak İtil boyunca ilerlemişler ve Saksın üzerinden Hazar Denizinin kuzey kıyılarındaki bozkırlara inmişlerdir. 1225 yılında ganimetlerle yüklü kervanları ve uzun köle kuyrukları ile Çingiz Han'ın huzuruna çıkmayı başarmışlardır.

Sonuçları itibarıyla adeta coğrafyayı keşfetme mahiyeti arz eden bu sefer sayesinde, Moğollar ileride önemli seferler gerçekleştirecekleri batı ve kuzeybatı ülkelerine dair önemli bilgiler elde etmişlerdir.²⁰ Tabii olarak Onlar, bu seferleri ile Kuzey İran, Kafkasya ve Güneydoğu Avrupa'daki çağdaş milletler üzerinde son derece önemli siyasi etki bırakırlarken özellikle pek çok şehri yakılıp yağmalanan, ahalisinin pek çoğu öldürülen veya esir alınan Ruslar için bu seferler büyük yıkım olmuştur.²¹ Bu arada Moğollar, Deşt-i Kıpçak'a sahip olmakla da yalnız Kumanlara değil aynı zamanda Güneydoğu Avrupa'da yapılan geniş alım satım faaliyetine de geçici olarak büyük bir darbe indirmişlerdir.²² Moğolların bölgedeki bu faaliyetlerine bağlı olarak etraftaki şehirlerin Deşt-i Kıpçak ile bağlantı yolları kesilmiş ve Kumanlardan gelen Burtas kürkleri, sincap, kunduz derileri bu dönemden itibaren nakledilememiştir. Ancak Moğolların bu topraklardan ayrılmalarından kısa bir süre sonra yollar yeniden açılarak her türlü emtia tekrar sevk edilmeye başlanmıştır.²³

Moğolların İtil bölgesine yönelik seferlerini sonraki yıllarda da birkaç kez tekrarladıkları görülmektedir. 1229 yılında Karakurum'da toplanan kurultayda alınan karara binaen Cuci Han'ın oğlu Batu Han, Bulgar topraklarına bir kez daha sefer düzenlemişse de Bulgarların şiddetli direnişi sebebiyle ganimet elde etmekten öte bir başarıya ulaşamamıştır.²⁴ 1232 yılında bir kez daha tekrar etmişse de bu sefer de öncekiler gibi neticelenmiştir.²⁵

Moğol İmparatorluğunun İtil ve çevresine asıl hükmedecekleri, büyük çaplı ikinci seferleri Ögedey Kağan (1229-1241) döneminde gerçekleşmiştir. 1235 yılında Onun başkanlığında toplanan kurultayda imparatorluğun idari ve siyasi meseleleri konuşulurken sınırları genişletmeye dair alınan kararlar arasında İtil Nehri'nin batısına yönelik seferler de yer almıştır. Yine Kurultayda alınan karar ile bu seferin başkumandanlığına Cuci'nin oğullarından Batu Han, tayin edilirken daha önceden İtil coğrafyasında seferler düzenleyerek coğrafyayı keşfetmiş olan Sübidey de bugünkü genelkurmay başkanına denk gelen bir statüyle Onun hizmetine verilmişti.²⁶ Bununla birlikte genişleyen komutanlık kadrosunda en az on soylu prens yer alırken Batu'nun kardeşleri Orda, Şiban, Berke ile Sinkur, Çağatay'ın oğulları Baydar, Barak ile torunu Böri, Ögedey'in oğulları Giyüük, Kadan ile Tuluy'un oğulları Möngke ile Büçek en önde gelenler arasındaydı.²⁷ Ancak Batu Han'ın mevcut ordusunun bu seferi gerçekleştirmek için yeterli olmadığı aşikârdı.²⁸ Bilindiği gibi

²⁰ R. Marshall, s.32.

²¹ A.N. Kurat, Rusya Tarihi, s.64.

²² A. Yu. Yakubovskiy, s.25.

²³ İbnü'l-Esir XII, s.344; A. Yu. Yakubovskiy, s.26.

²⁴ Çingiz Han, imparatorluk topraklarının idari taksimatını oğulları arasında yaparken en büyük oğlu Cuci Han'a Deşt-i Kıpçak toprakları başta olmak üzere Moğol atının batıda ayak bastığı yerlerin tamamını tahsis etmişti. Cuci Han'ın ölümü üzerine Onun bu görevi oğlu Batu Han'a devrolmuştur. Bkz., Reşideddin II, s.359vd.

²⁵ M.Z. Zekiyev, s.453.

²⁶ R. Marshall, s.49.

²⁷ Kurultayda şöyle bir karar alınmıştı: Sefere çıkan bütün prensleri Batu komuta edecektir. Merkezden gönderilen birliklerin başında Güyük bulunacak ve o da Batu'nun emri altında hareket edecektir. Ulusun idaresinde hissedar olan bütün prensler, büyük oğullarını bu sefere göndereceklerdir. Bunun dışında tümen komutanları, binbaşılar, yüzbaşılar ve onbaşılar da bu sefere büyük oğullarını göndereceklerdir. Bkz., Gizli Tarih, s.191vd.; Reşideddin II, s.352; M. Baron C. D'ohsson, s.197.

²⁸ Cuci Han'ın ölümünden sonra onun idare ettiği geniş toprakların batı kısmı olan Ak-orada (Altın-orada)'da Cuci'nin oğlu Batu Han, şimdiki Kazakistan'dan ibaret olan Gök-orada'da ise diğer oğlu Orda-icin (1226-1250) hüküm sürdüler. Orda'nın oğulları Batu oğullarına tabi olarak idareyi yürütmüşlerdir. Bkz., A.Z.V. Togan, s.62vd.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

Çingiz Han'ın askerlerini oğulları arasında taksimi sırasında Batu'nun babası Cuci Han'ın payına 4.000 asker düşmüştü. Cuci, Deşt-i Kıpçak bölgesine geldiğinde bölgedeki Türklerin onun hizmetine girmesiyle ordusundaki asker sayısı artmışsa da planlanan sefer için yine de yeterli değildi. O sebeple İmparatorluğun diğer uluslarının da bu sefere takviye birlik göndermeleri kurultay kararıyla onaylandı.²⁹

Kurultayda bu sefer ile ilgili hususlar tartışılırken Sübidey, hâkimiyetleri altına aldıkları kavimlerden asker toplayıp eğitmelerinin ve gerekli malzemenin temini için derhal harekete geçmiştir. 1237 yılına kadar süreceğini tahmin ettiğini belirtmesi üzerine seferin tarihi de kararlaştırılmıştır. Nitekim 1236 yılının sonlarına gelindiğinde yeni teşkil olunan Türk birlikleri ve çeşitli yardımcı birliklerle ordunun toplam sayısı yüz yirmi bin civarına ulaşmıştı.³⁰ Bu arada pek çok Çinli ve Harezmlî mühendis bölüğü de sefer için görevlendirilmişti.³¹ Ayrıca geniş coğrafyalara yönelik yapılacak olan bu sefer için görevlendirilmiş olan öncü birlikler ve casuslar çok önceden gerekli bilgileri toplamışlardı.³²

Esasında Moğolların klasik seferlerinden her biri kadar dikkatle hazırlanan bu seferle ilgili olarak Kurultayda üzerinde önemle durulan hususlardan biri bölgeye sevk edilecek birlikler arasında iletişimin sağlanmasıydı. Bir diğer husus ise Rusya'da sefer yapan birliklerin arkalarını emniyet altına almaları için önce Bulgarlar ile İtil Nehri boyunca yaşayan kavimler ile Aşağı İtil ve Aşağı Don bölgesinde yaşayan Kumanlar ve diğer toplulukları itaat altına almaktı. O sebeple öncelikle İtil ile Kama nehirlerinin birleştiği noktada yer alan ve Ural Dağlarına kadar uzanan bölgenin ticaret hayatını denetleyen Bulgar şehrinin alınması gerekmekteydi. Bulgarlardan sonra da İtil'in güney kıyılarında yaşayan diğer göçebe kavimlere yönelip onları hâkimiyetleri altına almaları gerekmekteydi. Böylece ordu, iki yandan ve arkadan emniyet altına alınmış olacaktı. Neticede 1236 yılının sonlarına doğru Moğol birlikleri İtil Nehri'nin buz tutmasını da fırsat bilerek bölgede girmişler ve günümüz Kazan şehrinin yaklaşık 110 km uzağında bulunan Bulgar başkentine yönelerek şehri ele geçirdiler.³³ İlham Han'ın yönetimi altındaki Bulgar topraklarında ilerleyen Batu ve Sübidey, ilkbahar gelince tüm Bulgar direnişini kırmış ve iki taraf arasında barış antlaşması yapılmıştı. Böylece ülke, vasal bir devlet haline getirilirken eski emirler vergi ödemek kaydıyla varlıklarını sürdürmelerine müsaade edilmiştir.³⁴ Ancak bu seferin teferruatına dair fazla bir bilgi bulunmamakla birlikte Bulgar şehrinin tümüyle yıkıldığı ve bir daha eski haline kavuşamadığı bilinmektedir.

Batu ile Sübidey, Bulgar seferiyle meşgul olurken Mönge ile Büçek, Kumanları ele geçirmek üzere güneye, Aşağı İtil bölgesine doğru yöneldiler. Mönge ile Büçek klasik av düzeni ile askerlerini geniş bir yay şeklinde nehrin iki yakasına yaydılar ve ordunun orta bölümünü iki yüz mavnâ ile nehrin ilerlettiler. Moğol askerleri süreklî av biçiminde ilerlerken nehrin ortasındaki adada şiddetli akıntılar ve dalgalı sulardan dolayı kendilerini güven içinde hissedemeyen kaçak topluluklara ulaştılar. Adaya sığınan bu kaçaklar, nehrin bir yakasından adaya doğru uzanan, atların rahatça üzerinden geçebileceği sığ kumluğu gözden kaçırmışlardı.³⁵ Bu arada Kuman lideri Başman, Moğollara ara ara baskın yaparak İtil kıyısındaki ormana kaçmak suretiyle Moğolların

²⁹ G. Vernadsky, *Moğollar ve Ruslar*, (nşr. E.B. Özbilen), İstanbul 2007, s.69.

³⁰ Ordunun kumanda zümresi Moğollardan ibaret olmakla birlikte askerlerin çoğunluğu Orhon-Yayık ve İrtiş Nehri civarında yaşayan Türk boyları teşkil ediyordu. Bkz., A.N. Kurat, *Türk Kavimleri ve Devletleri*, s.121; G. Vernadsky, s.69.

³¹ R. Marshall, s.49.

³² G. Vernadsky, s.69.

³³ Kaynaklarda "bu sonbahar Tatar putperestler büyük ve şanlı Bulgar başkentini ele geçirdiler ve kılıçlarıyla yaşlısından gencine ve yeni doğanına kadar katlettiler. Tüm ülke halkını köleleştirdiler." Şeklinde bu sefer sırasında yaşanan hadiseden bahsedilir. Bkz. J.P. Roux, s.279.

³⁴ R. Fahreddin, *Altın Ordu ve Kazan Hanları*, (nşr. İ. Kamalov), İstanbul 2003, s.36.

³⁵ R. Marshall, s.50.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

dikkatini dağıtmaya çalışmaktaydı. Möngke ile Bücek, bir türlü yakalanamayan bu lideri ele geçirmek için adamlarına ormanı yakmalarını emrettiler. Moğol askerleri bu sırada hasta bir karı kocadan Başman ve adamlarının İtil Adalarına çekildiği haberini almışlardı. Bunun üzerine Moğollar İtil'i geçip Başman'ı ansızın basarken adamlarını da kestiler. Başman'ı Möngke'nin huzuruna çıkardıklarında, “senden bir şey istemem, müsaade et kendi kendimi öldüreyim” şeklinde ricada bulunmuşsa da Möngke onu dikkate almayarak kardeşi Bücek'e “şunu belinden kes” şeklinde verdiği emirle Kuman liderini ortadan kaldırmıştır.³⁶

Bulgar toprakları Moğollar tarafından istila edilirken Ruslar, buradaki hadiselerin zaman alacağını düşünerek durumun ciddiyetini kavrayamamışlardı. Gerçi bu dönemde Rus toprakları pek çok knezlilere bölünmüş olup her knez müstakil birer bey sıfatıyla idareyi ellerinde tutmaktaydılar. Artık Kiyef Rusya'sı merkez olmaktan çıkmış, onun yerine Suzdal Rusyası merkezi Vladimir olmak üzere yükselmişti. Batıda ise Galiç knezleri hüküm sürmekteydi. Bunlar arasında mücadeleler eksik olmadığından Rus yurdu adeta daimi bir anarşi halinde idi. O sebeple aralarındaki bu rekabet, Moğolların başarısını kolaylaştıracak gibi görünüyordu.³⁷ Bu yüzden Batu Han, İtil'i geçerken Rusların kendi aralarında ittifak olup Moğollara karşı koymaları çok zor görünmekteydi.³⁸

Moğol kumandanları, herhangi bir zayıf için risk teşkil edebilecek bütün ihtimalleri göz önünde bulundurarak gereken tedbirleri almışlardı. Bu sırada Rus prensliklerinin arasında en güçlüleri Suzdal Grandükü Yuri ile Kiev prensi Mihail olup Moğolların planı, bu iki ülke arasına girip Suzdal ile Novgorod'u Çernigov ve Kiev topraklarından ayırmaktı. Moğol birlikleri İtil'i geçince kendilerini gizlemek için sık ormanların içinden kuzeye doğru yöneldiler. Moğollar adetleri gereği bir bölgeyi istila etmeden önce oraya elçiler gönderip teslim olmalarını talep ederlerdi. Moğollar burada da savaşı başlatmadan önce Rus Knezlerine elçiler göndererek teslim olmalarını istemişlerdi. Önlerindeki ilk engel olan Rusya'nın doğu sınırındaki Oka Nehrinin orta boyunda yer alan Ryazan prensliğine iki süvari eşliğinde bir kadın elçi gönderdiler.³⁹ Onların dilini bildiği için gönderilen bu kadın elçinin Ruslar, bir büyücü olduğunu düşünerek büyük bir paniğe kapılmışlardı. Nihayet Ryazan Knezi ve bu çevredeki bazı Rus şehirlerinin büyükleri, Batu Han'ın elçileriyle Voronej Nehri kıyısında karşılaştılar. Moğollar, elçi vasıtasıyla Ryazan ahalisinin onların hâkimiyetini tanımalarını, arazi gelirlerinden 1/10 vergi ödemelerini ve ordu için destek sağlamalarını talep etmişlerdi.⁴⁰ Bu arada Moğol elçileri Vladimir knezine de aynı teklifleri götürmüşlerdi. Rus knezleri, Moğol tehdidini durduracaklarını zannettikleri için Moğolların teklifini reddetmişlerdi. Ryazan Knezi hemen Vladimir büyük knezine adamlar göndererek yardım istedi. Fakat Vladimir Knezi Yuri Vsevolodoviç, Ryazanlılar yenilse bile kendi kuvvetleriyle Moğollara karşı koyabileceğini zannetti ve Ryazan Knezine yardım göndermedi. Bu suretle Ryazan Knezliği, Moğol kumandanlarının da olmasını istedikleri gibi istilacıların şiddeti karşısında tek başına durmak zorunda kaldı.⁴¹

Esasen Batu ve Sübidey, diğer knezleri psikolojik olarak çökertmek istediği için Ryazan'ın bir örnek oluşturmasını planlamışlardı. Ayrıca Rus yurdunda nehirlerin ve göllerin çokluğu nazarı itibara alınarak istilanın kış mevsiminde başlanması, Moğolların bu seferi büyük bir ustalıklarla tertip ettiklerini göstermesi bakımından önemlidir. Moğol birlikleri Suru(Sura) ve Hoper Nehirleri arasından ilerleyerek Tuna ve Voronej nehirlerinin baş kısmından Ryazan Knezliği sahasına

³⁶ M. Baron C. D'ohsson, s.198.

³⁷ A.N. Kurat, Türk Kavimleri ve Devletleri, s.121.

³⁸ G. Vernadsky, s.70; R. Marshall, s.54.

³⁹ R. Marshall, s.54; I. Vasary, “The Jochid Realm: The Western Steppe and Eastern Europe”, *The Cambridge History of Inner Asia The Chinggisid Age*, Cambridge 2009, s.69.

⁴⁰ R. Marshall, s.54

⁴¹ A.N. Kurat, Rusya Tarihi, s.65

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

girdiler. Ryazan şehrine giden yol üzerindeki Pronsk, Belgorod ve Ozeslaviç şehirleri kolaylıkla zapt edildiği için kısa bir süre sonra Moğollar Ryazan'a ulaşarak şehri her taraftan kuşattılar. Şehri çevreleyen sık ormanları kesen Moğollar, surların gerisine topçuların üzerinden rahatça ateş edebilecekleri tahtadan bir şarmpol inşa ettiler. Çin ve Türkistan seferlerinde büyük kaleleri kolaylıkla almasını bilen Moğol askerleri, pek de kuvvetli olmayan bu kaleyi altı gün boyunca nefis dolu şişeler atarak bombalamış ve 21 Aralık 1237'de şehri ele geçirmişlerdir. Mukavemete devam eden Ruslar, Moğol kılıcıyla kesilirken şehrin Knezi George ve ailesi ya kazığa oturtularak ya da canlı canlı derileri yüzülerek katledildi. Yine bir Moğol savaş taktiği olarak birkaç kişinin kaçmasına müsaade edilerek gördükleri vahşeti diğer şehirlere anlatmaları ve tabii olarak Moğollarla ilgili olarak psikolojik korku yaratması sağlanmıştır.⁴²

Ryazan'dan sonra Kolomna'ya yönelen Moğol ordusuna karşı şehrin Knezi Roman ile diğer birkaç knez karşı koymaya çalışmışlarsa da onların da akıbeti Ryazan Knezine benzemiştir.⁴³ Esasen Moğollar daha Kolomna'ya yönelmeden Vladimir Grandükü, oğlu Vzevlov'u maiyetindeki askeriyle birlikte Kolomna'ya göndermişti. Ancak Vzevlov, Ryazan şehrindeki Rusların akıbetini haber alınca Moğolların karşısına çıkmaya gözü kesmemiş ve Kolomna'dan yön değiştirerek canını zor kurtarıp Vladimir'e kaçmıştır. Böylece Kolomna da Moğolların istediği gibi yalnız direnmek zorunda kalmışsa da Moğollara teslim olmak zorunda kalmıştır.⁴⁴ Ardından Moğol askerleri, Moskova'nın da sınırlarına dâhil olduğu ve Grandük II. Yuri'nin yönetimindeki Suzdal prensliğine yürüdü. Bu dönemde Moskova, henüz büyük bir Rus şehri olmamakla birlikte stratejik konumu sebebiyle Sübidey'in hedefi haline gelmişti. Ateşe verilmek suretiyle bu şehir de ele geçirilirken şehrin knezi de esir alınmıştı. Buradan hareketle Vladimir şehri arkadan kuşatılırken Grandükün gücünün mali temelini teşkil eden zengin büyük Novgorod şehri dahil olmak üzere Rusya'nın kuzeyinin tamamı Moğol tehdidi altına girmişti.⁴⁵

Suzdal Grandükü II. Yuri'nin Yukarı İtil Nehrinin üst kısımlarında direnişi hazırlamak için maiyeti ile birlikte kuzeye doğru çekilmekten başka yapacağı şey yoktu. Başkent Vladimir'in istihkâmlarının kuvvetli oluşuna güvenerek kuzeyde toplamayı planladığı yeni ordu ile kurtarmaya gelecek durumda olana kadar şehrin muhasaraya mukavemet edeceği ümidiyle karısı ile oğullarından ikisini oldukça büyük bir garnizonla orada bıraktı. Yuri, karargâhını Yukarı İtil'e dökülen Mologa'nın bir kolu olan Sit nehrinin sahillerinde kurdu. Durum muhasebesi yapan Sübidey, oradaki Rusların hareketlerini gözetlemek üzere öncülerini kuzeye yolladı, kendisi de ordusunu Vladimir'e sevk etti.

Altı gün süren bir muhasaradan sonra Vladimir, 8 Şubat 1238'de, gerçekleşen hücumla alındı.⁴⁶ Grandükün ailesi dâhil olmak üzere hayatta kalan herkes katledildi. Nitekim Vladimir'i de ele geçirdikten sonra ordu birkaç gruba ayrılıp kırsal bölgelerde yer alan tüm küçük kentlere dehşet yağdırdı. Böylece Suzdal grandükünün esas ordusuna saldırmaya hazırlandılar. Yani Grandükün bulunduğu Sit Nehrine doğru yürüdüler. Rusların manevralarını boşa çıkararak, grandükün ordusuna birkaç yönden saldırdılar.⁴⁷ Grandük daha ne olup bittiğini anlayamadan Moğol askerleri çevresini sardılar ve öldürücü ok yağmuru altında orduyu yok ettiler.⁴⁸ Böylece Vladimir başta olmak üzere Rostov, Yaroslav, Gorodets, Yuriyev, Breslav, Dmitriyev, Tver, Kaşien, Volok ve

⁴² R. Marshall, s.54

⁴³ R. Fahreddin, s.36; R. Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, (nşr. R. Uzmen), İstanbul 1980, s.258

⁴⁴ M. Baron C. D'ohsson, s.199

⁴⁵ G. Vernadsky, s.71

⁴⁶ G. Vernadsky, s.71

⁴⁷ G. Vernadsky, s.71.

⁴⁸ R. Marshall, s.54.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

Kosinatin gibi büyük şehirlerin de bulunduğu on dört şehir Moğolların hâkimiyeti altına girerken Ruslar da Sübidey ve Batu Han'ın karşısına çıkma cesaretlerini yitirmişlerdi.⁴⁹

Sübidey Suzdallıları katlederken Batu da Novgorod'a doğru hareket etmişti. Yol üzerinde bulunan Tver ve birkaç şehri ele geçiren Batu Han, şehre yaklaşık altmış beş mil kalmıştı Ancak bu sırada baharın yaklaşması ile birlikte tüm bölge geçilmesi olanaksız bir bataklık haline dönmüştü. Bu sebeple Novgorod seferinden vazgeçilirken Batu ve Sübidey bir araya gelmişti. Moğol askerleri tahrip edip ambarlarını boşalttıkları şehirler üzerinden geri dönmek yerine güneye doğru yönelmişlerdi.⁵⁰ Yolları üstündeki şehir ve köyleri yağmalamalarına rağmen gecikmelerine sebep olacak işlerden kaçınırlarken bir tek Kozelsk şehrinde biraz uğraşmışlardır. Tam yollarının üstünde bulunan Kaluga vilayetindeki Kozelsk kasabası teslim olmayı reddetti. Zaptının fazla zaman almayacağını düşünen Moğol askerleri kasabayı ele geçirmeye karar verdiler.⁵¹ Kozelsk kentinin halkı hazırlıklıydı ve komşuları gibi Moğol bombardımanı altında kalmamak için kent dışına çıkıp karşılaşmaya karar vermişti. Askerleri Moğol öncü kolunu hazırlıksız yakalamayı başardı ve ağır kayıplar verdirdi. Ne yazık ki bu davranış Batu ve Sübidey'in Ukrayna'nın yeşil otlaklarına doğru ilerlemelerini yarıda kesip kent halkını cezalandırmaya yönelmelerine neden oldu. Savunma yedi hafta boyunca devam etti. Sonunda kent düşünce tüm nüfusu kılıçtan geçirilip bir tek canlı bile bırakılmadı. Katliamın boyutları öylesine büyüktü ki Moğollar Kozelsk'e Felaket Kenti adını verdiler.⁵²

Esasen Batu ve ordusunun bu coğrafyadaki seferleri henüz sonlanmamıştı. Ancak bir yandan ordu çok yorgun düşmüş bir yandan da coğrafi şartlar gereği sonbaharın gelmesi beklenmeliydi. Güney doğuya doğru ilerleyip verimli Aşağı Don ve İtil Nehirleri arasındaki havzada kamp kuran Moğollar bir yandan dinlenirken bir yandan da yeni güzergâhlara yapılacak seferlerin sevk ve idaresini belirlemişlerdi. Bu arada takviye birliklere ihtiyaç duyan kumandanlar, Moğolistan'dan yeni atlar getirirken Moğollara tabi olan devletlerden destek kuvvet talep etmişlerdi. Böylece Moğol birlikleri yaklaşık bir yıl boyunca dinlenip güçlerini toparlayacaklardır. Ordu genel olarak istirahat ederken Güney Rusya ve Kuzey Kafkaslarda yaşayan göçer kabileleri itaat altına almak ve öncü birlikler toplamak için küçük ve kısa süreli seferler düzenlemeyi de ihmal etmemişlerdir.⁵³ S.70

Sonuç olarak bu seferlerle Moğollara Orta ve Batı Avrupa'nın kapıları açılırken Rusların da iki buçuk asır Batu ve ahfadının tahakkümü altında kalmalarına yol açmıştır.⁵⁴ Moğol seferlerinin bu ilk aşamasında Rus topraklarının önemli bir kısmı ele geçirilirken Rus Knezlerinin askeri kuvvetlerinin dayanak noktaları da imha edilmiştir. Ayrıca tarihte ilk defa doğudan gelen Türk-Moğol güçleri büyük bir darbeye Rus topraklarının siyasi ve askeri gücünü yıkmıştır.⁵⁵ Moğol korkusunu iki yüz yıl boyunca ağır bir şekilde hisseden Ruslar, ilerleyen zamanlarda topraklarına bir Moğol memuru bile gelse büyük bir korkuya kapılırlardı. Öyle ki bir Moğol memuru Rus şehirlerinden birine geldiğinde şehrin grandükü yaya olarak karşılamaya çıkar ve ona bir kadeh kırmızı takdim ettikten sonra ayaklarına kapanmak suretiyle saygı ve tazimde bulunurdu.⁵⁶

⁴⁹ R. Fahreddin, s.36; H.T. Cheshire, "The Great Tartar Invasion of Europe", *The Slavonic Review* V, No13, (Jun.1926), s.91.

⁵⁰ H.T. Cheshire, s.92; M. Baron C. D'ohsson, s.200.

⁵¹ G. Vernadsky, s.72.

⁵² R. Marshall, s.55.

⁵³ G. Vernadsky, *Rusya Tarihi*, (nşr.D. Mızrak, E.Ç. Mızrak), İstanbul 2009, s.86.

⁵⁴ B. Spuler, *İran Moğolları*, (nşr. C. Köprülü), Ankara 1987, s.44

⁵⁵ A.N. Kurat, *Türk Kavimleri ve Devletleri*, s.121vd.

⁵⁶ Ayrıca hanın fermanını okuyan bu elçinin ayakları altına kıymetli bir kürk serilerek hürmet edilirdi. Yine grandükün bir dizi yere çökmüş vaziyette okunan fermanı dinlemesi Moğollara karşı hissedilen korkunun bir göstergesiydi. Bkz., M. Baron C. D'ohsson, s.218.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

Bu seferlerle birlikte Karadeniz'in siyasi ve ticari hâkimiyetini ellerine geçiren Moğollar, Kiev gibi bazı merkezleri bir daha ayağa kalkmayacak şekilde tahrip ederken⁵⁷ diğer taraftan da daha önceden önemsiz birer ticaret limanı olan Moskova, Suğdak gibi daha pek çok şehrin büyük birer ticari şehir haline dönüşmesine imkân sağlamışlardır.⁵⁸ Yine Moğolların bölgedeki faaliyetleri Rus knezliklerinin milletleşmesini hızlandırması bakımından da son derece önemlidir.⁵⁹ Moğolların bu topraklardaki uygulamaları Ruslar için adeta bir okul niteliğinde olmuş ve Ruslar, toplumsal hayatın organizasyonunu, uygulanması gereken kanunları onlardan öğrenmişlerdir.⁶⁰

Coğrafyanın asli unsurlarından olan Kumanlardan çok sayıda asker Moğollara esir düşmüş olup bunlardan ihtiyaç fazlası olanlar Mısır Sultanına satmışlardır. Bu durum dolaylı olarak Orta Doğu'daki Türk siyasi gücünü desteklenmiştir. Moğol istilacılarının en önemli hedeflerinden olan İtil Bulgarları, bu dönemde devlet olma özelliklerini kaybetmişlerse de Altın Orda bünyesinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Şehirlerin ve ana yolların dışında kalan İtil Bulgarlarının büyük çoğunluğu savaşın bitmesini müteakip saklandıkları ormanlardan çıkarak Batu Han'ın hizmetine girmişlerdir.⁶¹ Yine Kama boyundaki Kıpçaklarla birlikte diğer Türk boylarının Orta İtil bölgesine gelmesi ile birlikte bölgedeki Türk unsuru artmıştır. Böylece bölge, bir kez daha Türk nüfusla beslenmiştir. Öyle ki Kıpçaklar, ileride kurulacak olan Altın-orada Hanlığına Kıpçak Hanlığı adını verecek kadar tesirli olmuşlardır. Bununla birlikte bugünkü Kazan Türklerinin kavmi teşekkülleri de işte bu tarihi vakalarla başlamıştır.⁶²

KAYNAKÇA

-----, *Manghol-Un Niuça Topça'an (Yüan-Ch'ao Pi-Shi), Moğolların Gizli Tarihi*, (nşr. A. Temir), Ankara 1986.

ALAADDİN ATA MELİK CÜVEYNÎ, *Tarih-i Cihangüşa*, (nşr. M. Öztürk), Ankara 1998.
SPULER, B., *The Mongols in History*, London 1971.

BARTHOLD, V.V., *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, (nşr. H.D. Yıldız), Ankara 1990.

CHESHIRE, H.T., "The Great Tartar Invasion of Europe", *The Slavonic Review* V, No13, (Jun.1926).

CURTİN, J., *The Mongols A History*, London 1908.

DURAK, N., "Moğol Gazabından Tanrının Kudretine Gürcü ve Ermeniler (1220-1241)", *Tarihte Türkler ve Ermeniler III*, Ankara 2014, (s.31-47).

FAHREDDİN, R., *Altın Ordu ve Kazan Hanları*, (nşr. İ. Kamalov), İstanbul 2003, s.36.

GROUSSET, R., *Bozkır İmparatorluğu*, (nşr. R. Uzman), İstanbul 1980.

⁵⁷ Batu Han idaresindeki Moğol birliklerinin ilk istila ettikleri şehirlerden biri olup büyük tahribata maruz kalmıştır. J.J. Saunders, *The History of the Mongol Conquests*, Pennsylvania 2001, s.83.

⁵⁸ 1280'li yıllarda Orta Avrupa'da yaklaşık bin iki yüz köy kurulmuştur. Bkz.; H. Heaton, s.123.

⁵⁹ Moğolların Rus topraklarındaki hâkimiyeti yaklaşık iki yüz yıl sürmüş olup, şehirleri Moğol kumandanları idare ederdi. Rus Grandükleri, belli aralıklarla başkent Saray'a gelip Altın Orda hanına bağlılığını sunardı. Han tarafından gönderilen bir memur bir şehre gittiğinde Rus Grandükü yaya olarak karşılamaya çıkar, memurun ayaklarına kapanır ve bir kadeh kırmızı takdim etmek suretiyle onu karşılardı. Bkz.; M. D'ohsson, s.218; G. Vernadsky, Rusya Tarihi, s.90.

⁶⁰ R. Fahreddin, s.40.

⁶¹ M.Z. Zekiyev, s.463

⁶² J.P. Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, (nşr. A. Kazancıgil, A. Bereket), İstanbul 2001, s.206; R. Grousset, *Bozkır İmparatorluğu*, (nşr. R. Uzman), İstanbul 1980, s.258; Nitekim Moğolların önünden kaçan Kumanların kısa bir süre sonra tekrar eski yurtlarına dönerek Batu Han'ın hizmetine girdikleri ve Türklüklerini muhafaza ettikleri görülmektedir. Bkz., Johann de Plano Carpini, *Moğol Tarihi ve Seyahatnâme 1245-1247*, (nşr. E. Ayan), Ordu 2000, s.114.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

- İBNÜ'L-ESÎR, *İslam Tarihi XII (El Kâmil Fi't-Tarih Tercümesi)*, (nşr. A. Ağırakça, A. Özaydın), İstanbul 1987.
- JACKSON, P., *The Mongols and the West 1221-1410*, Edinburgh 2005, s.39.
- JOHENN DE PLANO CARPİNİ, *Moğol Tarihi ve Seyahatnâme 1245-1247*, (nşr. E. Ayan), Ordu 2000.
- KIRZIOĞLU, F., *Yukarı-Kür ve Çoruh Boyları'nda Kıpçaklar*, Ankara 1992.
- KURAT, A.N., *IV-XVIII. Yüzyıllarda Türk Kavimleri ve Devletleri*, Ankara 1992.
- KURAT, A.N., *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Ankara 1993.
- M.BARON, C.D'OHSSON, *Moğol Tarihi*, (nşr. E. Kalan-Q.Şükürov), İstanbul 2006.
- MARSHALL, R., *Doğudan Yükselen Güç Moğollar*, (nşr. F. Doruker), İstanbul 1996.
- REŞİDEDDİN FAZLULLAH, *Jami'ut-Tawarikh Compendium of Chronicles II*, Harvard 1999.
- ROUX, J.P., *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, (nşr. A. Kazancıgil, A. Bereket), İstanbul 2001.
- SAUNDERS, J.J., *The History of the Mongol Conquests*, London 1971.
- SAUNDERS, J.J., *The History of the Mongol Conquests*, Pennsylvania 2001.
- SPULER, B., *İran Moğolları*, (nşr. C. Köprülü), Ankara 1987.
- TOGAN, A.Z.V., *Umumî Türk Tarihi'ne Giriş*, İstanbul 1981.
- VASARY, I., "The Jochid Realm: The Western Steppe and Eastern Europe", *The Cambridge History of Inner Asia The Chinggisid Age*, Cambridge 2009.
- VERNADSKY, G., *Moğollar ve Ruslar*, (nşr. E.B. Özbilen), İstanbul 2007.
- VERNADSKY, G., *Rusya Tarihi*, (nşr. D. Mızrak, E.Ç. Mızrak), İstanbul 2009.
- YAKUBOVSKİY, A. Yu., *Altın Ordu ve Çöküşü*, (nşr. H. Eren), Ankara 1992.
- ZEKİYEV, M.Z., *Türklerin ve Tatarların Kökeni*, (nşr. D.A. Batur), İstanbul 2007.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 9/4 Spring 2014

